№ 184 Հոկտեմբերի 17 (29) 1880 Հոկտեմբերի 17 (29) № 184

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կէս տարվանը 6 ռուբլի
Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն Խմբագրատան մէջ:

Օտարաքաղաքացիք գիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція „Мшакъ“.

ՄՇԱԿ

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յօդուածները ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Հայերը և քիւրդերը:— Ներքին տեսութիւն: Նամակ Գօրուց: Նամակ Խմբագրին: Ներքին լուրեր:—Արտաքին տեսութիւն: Թիւրքիա: Ֆրանսիա: Անգլիա: Նամակ Պարսկաստանից:— «Մշակի» հեռագիրներ: — Յայտարարութիւններ:

ՀԱՅԵՐԸ ԵՒ ՔԻՒՐԴԵՐԸ

—

Դարերով ապրում են Թիւրքաց հայերը քիւրդերի հետ մի երկրում,—և մինչև այժմ ոչինչ բարոյական ներգործութիւն չը կարողացան ունենալ այդ վայրենի ցեղի վրա: Դարերով քրիստոնեայ այդ միակ ազգը Ասիայում ապրում է բարբարոսների մէջ և մինչև այժմ ոչինչ բարոյական ներգործութիւն չը կարողացաւ ունենալ իրան շրջապատող բարբարոսների վրա:

Երբ քիւրդերը զինւորվում են, սկսում են յարձակվել հայերի վրա, սկսում են աւերել նրանց գիւղերն ու քաղաքները, սկսում են կոտորել հայ ազգաբնակութիւնը,—հայերը սկսում են աղաղակել, բողոքել....

Իսկ երբ խաղաղ ժամանակ է գալիս, հայերը դարձեալ ոչինչ ջանք չեն անում քրիստոնէութիւնը և քաղաքակրթութիւնը տարածելու իրանց ծրնչողների մէջ, որպէս զի քաղաքակրթեն նրանց, մեղմացնեն նրանց բարք ու վարքը և այսպիսով ապագայում ապահովացնեն իրանց սեփական խաղաղ գոյութիւնը:

Հայը ունի մի մեծ պակասութիւն. նա չը գիտէ ներգործել իրան շրջապատող ցեղերի վրա, այլ ընդհակառակն ինքն է ենթարկվում իր հարևանների ազդեցութեանը, որքան ստոր էլ լինէին նրանք իրանց մտաւոր զարգացմամբ: Հայոց ազգութիւ՚նը անընդունակ հանդիսացաւ հայացնել քիւրդ բարբարոս աւազակներին, հայոց քրիստոնէութիւնը անընդունակ եղաւ դարերի ընթացքում միսիոնարական ոգով աւետարանի լոյսը տարածել իրան շրջապատող, իրան ճնշող, իրան հարստահարող, իրան անպատւող, իր ազգութիւնը քանդող վայրենիների մէջ....

Եւ ահա սրա հետևանքը: Քիւրդը մնաց նոյն բարբարոս աւազակը, նոյն անզսպելի վայրենի գազանը, ինչ որ էր մի քանի դար սրանից առաջ: Քրիստոնէութիւնը, այդ զօրեղ, քաղաքակրթիչ ոյժը, կորցրեց իր նշանակութիւնը հայոց ազգի ձեռքում:

Հայոց ամբոխը հլու հպատակ սարուկ էր. նա թիւրքանում էր թիւրքերի մէջ, քրդանում էր քիւրդերի մէջ:

Հոգևորականութիւնը նեղհայեաց, մոլեռանդ էր, նա բոլորովին զուրկ էր քրիստոնէական պրօպագանդայի ոգուց, նա պիղծ էր համարում մոտենալ մահմետականին, ընդունել նրա զաւակներին իր դպրոցի մէջ, պիղծ էր համարում աւետարանի ճըշմարտութիւնը քիւրդին բացատրելու:

Ունևոր դասը եսական և շահասէր էր: Նա իր ոսկու քսակների վրա նստած, անտարբեր էր մնում դէպի ազգի ցաւերը:

Եւ իսկապէս մենք ի՞նչ իրաւունք ունենք վրդովելու, որ Եւրոպան արհամարհանքով է վերաբերվում դէպի մի քրիստոնէական ազգութիւն, որ դարերի ընթացքում չը կարողացաւ հոգալ իր մասին, չը կարողացաւ ինքն իր համար աւելի բարուք ապագայ պատրաստել, անընդունակ լինելով բարոյապէս ներգործել, քրիստոնէութիւնն ու աւետարանը տարածելով իրան շրջապատող բարբարոս վայրենիների մէջ....

Ոչինչ չեն արել և ամեն անգամ դողում են, երբ մի հարիւր քիւրդ վեր են կենում, միանում, զինւորվում են և սկսում են կոտորել անձնապաշտպանութեան զգացմունքից զուրկ այդ ողորմելի ազգութիւնը:

Խաղաղ ժամանակ, դարերի ընթացքում, քրիստոնէութեան լոյսը տարածել վայրենիների մէջ,—դա անձնապաշտպանութեան նշան կը լինէր: Բայց հայը իր ամբողջ պատմութեան մէջ ազգային ինքնաճանաչութեան զգացմունքից զուրկ լինելով, զուրկ էր միշտ և անձնապաշտպանութեան զգացմունքից:

Նորերումս կարդացինք լրագիրների մէջ, որ Թագաւոր Կայսրը թոյլ է տուել Ռուսաստանում կազմելու մի ռուսաց միսիոնարական ընկերութիւն:

Գոնէ օրինակ առնէինք ռուսներից: Իսկապէս յիսուն, քսան և հինգ տարի սրանից առաջ պէտք է այդ մասին մտածէինք: Բայց լաւ է ուշ, քան թէ երբէք: Գոնէ հիմա մտածէինք կազմել մի հայկական միսիոնարական ընկերութիւն, որ նպատակ ունենար հայոց լեզուով քրիստոնէութեան լոյսը տարածել Փոքր-Ասիայի և Հայաստանի վայրենի ցեղերի մէջ:

Մինչ Եւրոպայի վրա յոյս դնել, թէ նա կօգնի Թիւրքաց Հայաստանին,—դա ցնորք է: Պէտք է հայերը իրանք իրանց օգնեն: Իսկ ուրիշ ի՞նչ միջոց կայ զսպելու զանազան արիւնարբու Իբադուլլահ շէյխերին, Բահրիբէգերին և նրանց նման մոլեռանդ գազան ամբոխը, եթէ ոչ քրիստոնէութիւնը նրանց մէջ տարածելով:

Այդ տեսակ հայոց միսիոնարական ընկերութեան կազմելը Էջմիածնի, հայոց լուսաւորչական եկեղեցւ կենտրոնի, պարտաւորութիւնը կը լինէր,—բայց մենք վաղուց է արդէն ոչինչ յոյս չունենք և չենք կարող ունենալ դէպի ազգային շահերը անտարբեր Էջմիածնից:

Դուք վրդովվում էք բողոքականների մասին, թէ նրանք միսիոնարութիւն են անում: Բայց ո՞վ է մեղաւոր որ դուք նոյնը չէք անում, ո՞վ էր արգելում Էջմիածնին փոխանակ դարերով անգործ մնալ, կազմել լուսաւորչական եկեղեցւոյ մի միսիոնարական ընկերութիւն, սաստիկ մրցութիւն անել բողոքականութեան ու կաթոլիկութեանը և տարածել լուսաւորչական եկեղեցւ ձեռքով աւետարանը Հայաստանի վայրենի ցեղերի մէջ:

Դարձեալ մենք յոյս չունենք որ Էջմիածինը գոնէ այժմ կը հասկանայ իր պարտաւորութիւնը: Բայց եթէ քրիստոնէութիւնը, աւետարանը և նրա միջոցով ուսում չը տարածվի գազան քիւրդերի մէջ, հայերը Թիւրքաց Հայաստանում միշտ զոհ կը լինեն քիւրդերի բարբարոսութեան:

Եթէ մի ազգ ինքն չէ կամենում անհետանալ ուրիշից կլանվելով, նա պէտք է աշխատի ուրիշին կլանել:

Բայց եթէ լուսաւորչական եկեղեցու հոգևորականութիւնը ոչինչ չէ անում, ինչի նոյն եկեղեցուն պատկանած աշխարհականները չեն կազմում մի հայոց միսիոնարական ընկերութիւն, լուսաւորչական կրօնը քիւրդ բարբարոսների մէջ տարածելու համար, կամ գոնէ, ինչպէս մենք մի քանի անգամ առաջարկեցինք, Ռուսաստանի սահմաններում բնակվող քիւրդերի և հայ մահմեդականների մէջ....

Ցոյց տանք որ մենք էլ նոյնքան ոյժ և գուցէ աւելի էլ ունենք, քան թէ հայ-բողոքականները, որ մենք նրանց յաղթել կարող ենք այդ ասպարէզի մէջ: Եթէ ոչ դարդակ գանգատներով ու հայհոյանքներով բողոքականների դէմ բան չի դառնայ....

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԳՕՐԻՑ

—

Սեպտեմբերի 20

Սեպտեմբերի 16-ին Գօրու յաջորդը, Գրիգոր Գառնակերեանց վարդապետը մեկնեցաւ այստեղից դէպի Հին-Նախիջևան: Հայր սուրբը նախ քան թողնի մեր քաղաքը, ուր երկու տարի մնաց, մի քարոզ կարդաց սուրբ Աստուածածնի եկեղեցում կիրակի օրը Ս. Խաչի վերացման տօնին, իր հովուեալ ժողովրդին: Բազմութիւնը բաւականին շատ էր. քարոզիչը խօսում էր հայերէն, բայց որովհետև Գօրու հայերը չեն հասկանում իրանց մայրենի լեզուն այդ պատճառով քարոզը թարգմանում էր վրացերէն լեզուով Եղիշէ քահանայ Տէր-Սահակեանցը: Թարգմանութիւնը այնպէս էր, որ ունկընդիրները նոյնքան հասկանում էին թարգմանողի խօսքերը, որքան նոյն իսկ վարդապետի քարոզը:

Քարոզիչը հազար ու մէկ անգամ կրկնելով մի և նոյն բանը, անդադար յայտնում էր այն միտքը, թէ՝ Քրիստոսի աշխարհ գալու պատճառը ոչ այլ ինչ էր. եթէ ոչ մարդկանց սատանայի ձեռքից փրկելը. իրաւ մարդիկ հետևելով Ս. Աւետարանի խօսքերին փրկվեցան շատ չարիքներից, բայց ինչպէս երևում է մեր ծխական երկսեռ դպրոցների անմխիթար դրութիւնից, դեռ մնացել են շատ սատանաներ, որոնց ձեռներից դեռ ևս ազատված չենք, և յայտնի չէ թէ՝ երբ պիտի ազատվենք:—Քարոզիչը խօսում էր ոգևորված և յիշում էր ժողովրդականներին, որ նա թէև բաժանվում է, հեռանում է նրանցից, բայց երբէք մոռանալու չէ նրանց, վասն զի նրանց մօտ հաց է կերել, մի բաժակ սառը ջուր է խմել, պնդում էր քարոզիչը, ուր և յարգանք է վայելել: Ումից,—յայտնի չէ.....

Հայր սուրբը թող ապահով լինի. մենք ևս նմանապէս մոռանալու չենք նորան երբէք: Եւ ինչպէս կարող ենք մոռանալ. ով որ կը մտնի Ս. Աստուածածնի եկեղեցու գաւիթը և կը տեսնի մեր քանդված երկսեռ դպրոցները, ով որ կը տեսնի նրանց աւերակները, նա անմիջապէս կը յիշէ անխոնջ վաստակ ու քաջագործութիւնը Հ. Գառնակերեանցի. այդպիսի հետքերը շուտ չեն ջնջվում և չեն մոռացվում:

Ցանկալի է որ և Նախիջևանցիների դպրոցները չը քանդվեն այնպէս, ինչպէս դժբաղդաբար քանդվեցան մեր դպրոցները. հայր Գառնակերեանցին կը ցանկանամ խաղալիք չը դառնալ մի քանի չարամիտ մարդկանց, որոնք անպակաս գտանվում են ոչ թէ միայն Գօրում, այլ և ամենայն տեղ:

***